

DİN KİŞİSEL VE SOSYAL BİR İHTİYAÇTIR

Religion is an Individual and Social Necessity

Dr. Cemil ORUÇ

Harput Hamdi Başaran Kur'an Kursu, Eğitimiçi

e-posta: cemiloruc@hotmail.com

Abstract: Religion has an important position in human beings life. Therefore, human beings has communicated with his creator. Because the faith was put into place the human's heart with his birth. Religion, aims the human beings happiness. Religion has a powerful spiritual capital for happiness, peace, integration and development. If we understand this power as true, the problems will be solved.

Key Words: Religion, Necessity, Happiness, Faith

Giriş

İnsanın kendisini, kendi dışındakilerini ve sosyal çevresini doğru bir şekilde tanınması, tutarlı ve sağlıklı ilişkiler yürütebilmesi için öncelikle, kendisiyle ardından çevresiyle ve sonuç olarak Yaratıcısıyla sağlıklı iletişim kurması zorunludur.¹ Bu alanlarla uygun koşullarda sağlanan iletişim, kişiye hem dünya hem de ahiret mutluluğu getirir. Bunların doğal bir sonucu olarak insan, dünyada yapmış olduğu her şeyden dolayı sorumlu olduğunun ve bütün eylemlerinden hesaba çekileceği bir güne hazırlanması gerektiğinin bilincine varır.

Ahlaki davranışın toplumda teşekkülü ve devamı, insanın huzuru ve mutluluğu için oldukça önemlidir. Kişinin belirtmiş olduğumuz sorumlulukları, insan varlığı için dini ve ahlaki görevlerdir. Bütün bu etmenler bir arada düşünüldüğünde, insanın iç huzuru, kişisel mutluluğu, çevresiyle uyumu, metafizik âlemlerle olan deruni iletişimi için bir arayışa girişmesi gerekmektedir. Bu arayış belki de insanın varlık sebebidir. Kendi varlığını, varlık amacını, öncesini ve sonrasını düşünerek böyle bir arayışa

¹ Akseki, Ahmet Hamdi, *İslam Dini*, Ankara 1963, s. 223; Ayhan, Halis, "Din Eğitimi ve Öğretimi; 21. yy.'dan Beklentiler", *21. yy.'da Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi*, Dem Yay., İstanbul 2004, s. 228.

giren insan, bu sorulara cevap bulabileceği sığınaklar arar. Bu soruların cevapsız kalması hayal kırıklığı ve hüsrarla neticelenebilir. İnsanlığın, varlığından itibaren sığındığı ve büyük oranda huzur bulduğu bu derüni alan, dindir. Bu nedenle öncelikli olarak dinin ne olduğunu kısaca belirtmek gerekir.

A. Din Nedir?

İnsanın kendini arayışı tarih boyunca sürmüş ve insan faktörü var oldukça da sürecektir. Tarihin bütün devirlerinde ve bütün toplumlarda daima kendisiyle karşılaşılan evrensel bir olgu olan din, insanı hem içten hem de dıştan kuşatan, onun düşünce ve davranışlarında kendini gösteren bir disiplindir. Kişi, tarih boyunca kendisinin insanüstü bağlarının bulunduğunu, ihtiyaçları için onu aşan yüce bir kudrete yönelmesi gerektiğini düşünmüştür.² İnsana bu fizik ve metafizik deneyimleri sağlayan ve onu yücelten yegâne değer dindir. Bu anlamda din, ruhumuzla sezdiğimiz selim bir akılla düşünüp kabul ettiğimiz ilahi bir kanundur.³ Bu kanun hak din, yani ilahi kaynaklı olmayı da gerektirmektedir. Akıl sahiplerini, kendi güzel arzuları ile bizzat iyilikleri yapmaya sevkeden bir sistem olan din, hak din olmasından dolayı böyle bir fonksiyona sahiptir.⁴

Hesap, ceza ve mükâfat anlamıyla din, insanların sorumluluk duygusunu geliştirme ve onu eylemlere yansıtma gibi işlevlere sahiptir. Tabiat kanunlarının meydana getirdiği ahenk, denge ve sanatın belli bir oranda fert ve toplumun hayatına yansımaları sağlamak için var olan din, insanı içten ve dıştan sarmalayan gücü temsil eder. Borç manasıyla din, kulun Allah'a olan borcunu, kulun kula olan borcunu ifade eden ve bunları yerine getirmekle yükümlü olan bir müessesedir.⁵ İnsan hayatının tamamına nüfuz eden bu müessese, insanların ortak duygu, amaç, vicdan ve şuurda birleşmelerini sağlar. Ortak düşünce ve eylemlerle kişi, yalnızlık ve bencilliği gidermiş olur.

İnsan dini yüksek ahlak ve insanlık duygusu gibi, fakat daha ince ve daha yüce bir duygu olarak sezer, aklıyla muhakeme edip, kabul ve tasdik eder. Din, insan ruhunun bu en temiz okulu, hayvanlıktan sıyrılıp yükselen insan zekâsının hiç durmadan aradığı en tatmin edici izahıdır. "Nereden geliyoruz, nereye gidiyoruz?" sorusunun şaşmaz cevabıdır. Yok olmaktan, hiçliğin karanlıklarına gömülüp gitmekten ürperen insan benliğinin ışığı;

² Tümer, Günay, "Din" Mad., *DİA*, İstanbul 1994, IX, s. 317; Dinin bütün tanımlarında kişinin Allah ile olan iletişimi söz konusudur. Örneğin Feifel'e göre din, hangi boyutuyla ele alınırsa alınsın, hayatı bir bütün olarak yorumlanmasında ve üstesinden gelinmesinde aşkın bir varlık ile ilişki kurmaya yardımcı olan değerler sistemidir. Bkz., Tosun, Cemal, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegama Yay., Ankara 2005, s. 10.

³ Başgil Ali Fuad, *Din ve Laiklik*, Yağmur Yay., İstanbul 1991, s. 72.

⁴ Yazır, M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, (Sad. İsmail Karaçam ve diğ.) Azim Yay., İstanbul, I, 93.

⁵ Bayraklı, Bayraktar, *Kur'an Tefsiri*, Bayraklı Yay., İstanbul 2003, I, s. 141.

ümit ve imkanların tükenip söndüğü yerden başlayan ümit ve imkan yolu; ilaçların dindiremediği acıların ilacı; harap gönüllerin şenliği; iyilik, adalet, sadakat, fazilet, samimiyet kaynağı; insan vicdanında yaşayan inanma ihtiyacının en parlak ve berrak tecellisidir.⁶ Bu tecelli, kendisi yerine başka duygu, his ve ideolojilerin girmesine müsaade etmediği gibi, onun yokluğu, kişisel ve sosyal parçalanmaların yaşandığı süreçleri beraberinde getirir.

‘Din niçin vardır?’ sorusunun en kısa cevabı; ‘barış, güven, rahmet ve teslimiyet için vardır’ olacaktır.⁷ Dinin hayattan soyutlandığı bir toplumda, bahsedilen bu değerlerin hayat bulması, bireysel ve toplumsal saadetin temini mümkün değildir. Dinin sağlıklı bir şekilde anlaşılıp hayata uygulandığı dönemlerde, en asri ve ileri bir medeniyete sahip olduğu unutulmamalıdır. İslam ve milli değerlerimizin birleşmesiyle zirveye ulaşan bir kültür, ana unsurlar dikkatli bir şekilde incelenirse yine zirveye taşınabilir.

Batı medeniyeti bize kendini ne kadar ezici bir kuvvetle kabul ettirirse ettirsin ve buna karşı biz, ne kadar tabii bir durumda bulunursak bulunalım, İslam dini ve medeniyetinin bin yıllık bir tarih potası içerisinde, milli kaynaktan gelen unsurlarla yoğurduğu bu içtimai bünyenin, şuurlu veya şuursuz, birtakım müdafaa kuvvetlerine malik olarak, ister istemez, bünyesine uygun bir şekilde bir alış yapacak ve yeni medeniyeti, milli, İslami ve Avrupalı unsurların dozuna göre yeni bir hamur haline sokacaktır.⁸ Dini ve milli değerlerin bir araya alındığı, ilerleyen teknik yapının da bu birlikteliğe dâhil edildiği yeni bir kültür anlayışına ihtiyaç duyulmaktadır. Gücünü dini, milli ve ahlaki değerlerden alan bir kültürün asimile olması,

⁶ Başgil, *age.*, s. 71-72; İnsan her yönüyle bazı ihtiyaç ve içgüdülerle kuşatılmış durumdadır. Bunlar adeta insandan bir cüz ve parça olup, ne inkarı, ne yok sayılması, ne de geriye atılması mümkündür. Bu içgüdüler üç ana başlık altında toplanabilir: a. Beka (sonsuzluk) içgüdü, b. Nevi (cins) içgüdü, c. Tedeyyün (tapınma, kutsama) içgüdü. İnsanın temel içgüdülerinden biri olan tedeyyün içgüdü, insanın tabiatındaki sınırlılığın bir sonucu olarak, kendini aciz ve eksik hissetmesi, bundan dolayı da kendinden daha güçlü gördüğü varlıklara kutsallık izafe etmesidir. Her insanda bulunan bu temel içgüdü, fitrata ve vakiyaya uygun bir şekilde tatmin edilmelidir. Eğer bu gerçekleşmezse, insanda bunalımlar, şahsiyet krizleri, karakter zaafı veya aşırılığa meyil, pasiflik, miskinlik, aşırı egoizm, korkaklık, cimrilik gibi ahlaki ve ruhi bozukluklar ortaya çıkar. İşte din dediğimiz kurum, insan fitratının ayrılmaz bir parçası olan bu tapınma (dindarlık) içgüdüünü doğru bir şekilde yönlendirmekte, bu içgüdü, sadece Allah'a yönlendirmek sureti ile başka varlıklar karşısında sürüklendiği acziyet, korku, eğilme, sığınma, kuluk duygusundadır onu kurtarmaktadır. Bkz., Nur Doğan, Muhammed, “Din Eğitimi ve Öğretiminin Vazgeçilmezliği”, *Türk Milli Eğitim Sisteminde Din Eğitimi ve Öğretimi Sempozyumu, Yarınlar İçin Düşünce Platformu*, Ankara 2-3 Mart 2005, s. 16-17.

⁷ Bayraktı, *Tefsir*, I, s. 140.

⁸ Turan Osman, *Selçuklular ve İslamiyet*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1998, s. 31; Batılı müsteşrik Goldziher, İslam dini ve ilerleme arasındaki ilgiyi şöyle özetlemektedir: “Bende hasıl kanaat şudur; İslam dini Müslümanları ileri bir medeniyet seviyesine yükseltmekten ve entelektüel hayatı takip etmekten men etmemektedir.”, Goldziher, Ignaz, *İslam'da Eğitim* (çev. Mehmet Görmez vd.), *İslami Araştırmalar Dergisi*, C.2, S.7, Ankara 1988, s. 94.

başka kültürleri körü körüne taklit etmesi ve onların egemenliğine girmesi düşünülemez.

İnsanların el ve beyin emeği ile meydana getirdiği mahsul olarak kültür, teknik adını alır. Duyu ile oluşturduğu mahsul, sanat adını alır. Duygulardan başlayarak, kavramlarla oluşturduğu mahsul, fikir ve bilim adını alır. İnsan bilgisiyle tekniği, sanatı, bilimi kurduğu gibi, inancı ile de ahlaki ve dini kurar. İnsan ahlaki bir varlıktır. İnsanın bilgi alanı, yani duyu verileri, tecrübesi ve aklı böyle bir inancın kurulması için yetmez.⁹ Din ve ahlakın bilgi ile sınırlı kalması, hayata ve yaşam sahasına çıkmaması, pratik bir fayda sağlamaz. Her teknik, sanat ve fikir kendi doğduğu kültürün ahlaki ve dini ile ilgilidir. Ahlsız bir sanat ve teknik düşünülemez.¹⁰

Ahlaki ve kültürel hayatın teşekkülünde en önemli unsur dindir. Eğitim dünyasında derin izler bırakan Basedow'a göre, "bireylerin, ailelerin ve hatta devletlerin saadeti din eğitimiyle yakından ilgilidir."¹¹ Bu saadet, insan fitratına uygun din anlayışını toplumda ve bireyin vicdanında hâkim kılmakla sağlanır. Günümüz eğitim anlayışı da bu gerçeği ifade etmektedir: "Eğitim üzerinde etkisini gösteren temel inançlar arasında dinden daha kuvvetli olanı yoktur."¹² Çünkü "dinsiz bir kültür, dinsiz bir insanın olmasına imkân yoktur."¹³

Bu önemli konumuyla din, insan hayatının ayrılmaz bir parçasıdır ve çeşitli yönlerde insanların birçok ihtiyacını karşılamaktadır. Bunlara '*dinin işlevleri*' de denilebilir. Bunlar dinin ideal bir insanda görmeyi hedeflediği davranışlardır ve bu sayede kişi dünya ve ahiret mutluluğunu elde edebilir.

B. Dinin İşlevleri

Din, kişinin iç dünyasından, sosyal hayatına kadar geniş bir alana hitap etmektedir. Ben üstü bir dünyaya duyulan ihtiyaç, tarihin her döneminde kendisini hissettirmiş ve bu gerçeği kabullenmek istemeyenler unutulup gitmişlerdir.

Din, kişinin kendisini tanınmasında, kişiliğini oluşturması ve geliştirmesinde rehberlik yapabilir. Çeşitli sosyoekonomik ve kültürel olayların etkisi altında yıpranmış modern insanın yeniden hayata kazandırılmasında, dinin tedavi edici özelliklerinden faydalanılabilir. Dinin öğrettiği bilgiler sonucu, çeşitli ideolojik bölünmeler karşısında, insanın manevi hayatı gelişerek, zorluklar karşısında dayanma gücü artar.¹⁴ Hayatımızın tamamının bir baskı altına alındığı ve insanların adeta

⁹ Ülken, Hilmi Ziya, *Eğitim Felsefesi*, Ülken Yay., İstanbul 2001, s. 16.

¹⁰ Ülken, *age.*, s.16.

¹¹ Kanad, H. Fikret, *Pedagoji Tarihi*, Meb. Yay., İstanbul 1948, I, s. 363.

¹² Cramer, J.F. ve Browne, G.S., *Çağdaş Eğitim*, (çev. Ferhan Oğuzkan), İstanbul 1974, s. 10.

¹³ Ülken, *age.*, s. 17.

¹⁴ Ayhan, Halis, *Din Eğitimi ve Öğretimi*, İfav. Yay., İstanbul 1997, s. 72-75.

sığınacakları ve sükun bulacağı bir mekan aradığı asrımızda, bu sükun ve huzur dinde sağlanabilir. İnsanlık tarihinin ortak mirası olan sevgi, cesaret, güven, merhamet gibi duyguları insanın hizmetine sunmak için, bir duygu eğitimi planlanmalıdır. Kişinin kendi potansiyelini keşfetmesine engel olan manilerin, dini anlamda kişiye zarar verdiği bilinmektedir.¹⁵

Bir insanın mutluluğu, öncelikle kendisini tanıması ve kendi gerçeğini algılamasıyla mümkündür. Bunun için kişisel bütünlük, bir insanın sahip olması gereken ilk niteliktir.

1. Kişisel Bütünlük

Kişinin iç ve dış dünyasına hitap eden din, onu kendisiyle barışık doğal bir yaşama sevk eder. Görünüşü ile gerçeği aynı olmayan, görünüşü başka, aslı başka olan bir hayat¹⁶ yaşayan insanların toplumda var olması bir felakettir. Din, her şeyden önce insanın kendisi olmasını sağlar.

Gelecekte eğitimin temel amacının ruh sağlığını geliştirmek yoluyla bireysel gelişime yardım etmek olacağı söylenebilir. Özellikle çocukluk ve ergenlik yıllarında duygusal gelişimin önem taşıdığı ve ciddi heyecan gerginliklerinin çok yaygın olduğu bilinmektedir.¹⁷ Bu noktada kişi, din yardımıyla sürekli iletişim kuracağı bir kaynak bulur. “*Biz insana şah damarından daha yakınız*”¹⁸ ayeti bu birlikteliği göstermektedir.

Allah’ın yardımını temin etmek ve onun eğitim faaliyetine yansımaları sağlamak, eğitimcilerin büyük bir şahsiyet ve derin bilgiye sahip olmalarını zorunlu kılmaktadır.¹⁹ Bu zorunlulukla insan dinin benimsemesi ve yaşanılması ile hayatın ve varlığın değerini anlar. Din, insana Allah inancını öğreterek hayatının değerini ve üstünlüğünü anlatır. İnsanın sadece yeme, içme ve çoğalma suretiyle yaşayan ve zamanı gelince yok olan bir canlı olmadığını öğreterek hayata bir anlam kazandırmak ister. Böylece insana, bedeni zevk ve ihtiyaçlarını gidermesinin yanı sıra, ruhunun isteklerini de dikkate almasını ve en az kendisi kadar diğer insanları da

¹⁵ Mehmedoğlu, Yurdagül, *Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci ve Din Eğitimi*, Rağbet Yay., İstanbul 2001, s. 133.

¹⁶ Cüceloğlu, Doğan, *Mış Gibi Yaşamlar*, Remzi Yay., İstanbul 2005, s. 19; Atalay Yörükoğlu, kişisel bütünlüğe sahip kişinin ruhsal yönden sağlıklı bir yapıya sahip olduğunu belirtir ve ruh sağlığı yerinde olan insanların özelliklerini şöyle sıralar; a. Kişi kuruntu ve kuşkulardan uzak olduğu için kendi kendisiyle uyumludur, b. Kişi, içinde yaşadığı yakın ve uzak çevrede ilişkiler kurup bunları sürdürür, 3. İnsanlarla geçinme ve işbirliğinin ötesinde, sevgi ve saygıya dayalı bağlar kurabilir, 4. Kişinin kendisine güveni vardır, 5. Kişi, toplumda bir yeri ve görevi olduğu duygusunu edinmiş olur, 6. Kişi, bağımsız olarak girişimlerde bulunur, 7. Kişinin yaşadığı çevre ve toplumla ters düşmeyen, inandığı değerleri ve inançları vardır, 8. Kişi, gerçekten sever ve verimli çalışmalarda bulunur. Yörükoğlu, Atalay, *Çocuk Ruh Sağlığı-Çocuğun Kişilik Gelişimi Eğitimi ve Ruhsal Sorunları*, Özgür Yay., İstanbul 2004, s. 14-15.

¹⁷ Ayhan, “21. yy.’da Eğitim”, s. 232.

¹⁸ Kaf, 50/16.

¹⁹ Bayraklı, Bayraktar, *Mukayeseli Eğitim Felsefesi Sistemleri*, İfav. Yay., İstanbul 1999, s. 216.

önemsemesini öğretir.²⁰ Bir taraftan kişiye zihni ve ahlaki olgunlaşma becerisi kazandırırken,²¹ diğer yandan disiplinli bir hayat yaşaması için ön bilgiler sunar. İnsana sunulan yüce değer ve iman fikri, sürekli bir ilerleme ve olgunlaşma süreci yaşatır. Edilgen ve pasif bir din ve ahlak anlayışından, etkin ve aktif bir din ve ahlak anlayışına doğru yol alınır. Bu metot, kötülüğe elle müdahaleyi; bu olmuyorsa dil ile müdahaleyi; bu da olmuyorsa kalp ile kınamayı gerektiren aktif bir anlayıştır.

Din, insan ruhunun en temiz ve en derin bir yöneliştir. İnanmayan ve içinde imanı taşımayan insan, suya doymayan bir hasta gibidir; servet ve sefahate doymaz. Kişi için olduğu kadar, toplum için de felaketlerin kaynağıdır. Din, insan ihtiraslarını frenleyen en kuvvetli manevi dizgindir.²² İnsan hayatında bu faktörün çıkarılması ya da ihmal edilmesi, hayal bile edilemeyecek kötü sonuçlar doğurabilir. Sağlıklı bir toplum, ancak bu dengeyi koruyan ve ilerletme yönünde tedbirler alan bireyler tarafından oluşturulabilir. Bunda da en temel ve hayati rolü din üstlenmektedir.

Dine bir tepki olarak ortaya çıkan Avrupa kültürü nihai olarak "Tanrıya ibadet etmek, hiç ibadet etmemekten daha iyidir."²³ fikrine ulaşmıştır. Materyalist bir anlayış, tamamen maddeye yönelen, doymak bilmeyen ve ahlaki değerlerden yoksun insanlar yetiştirir. Bu anlayışın yegâne alternatifi ise, doğru anlaşılmalı ve uygulanan dindir.

2. Din Sosyal Bir Birey Yetiştirir

İnsanın ve onun oluşturduğu toplumun huzur ve mutluluğunun güvence ve garantisi dindir. Çünkü insanların bir arada bulunduğu her toplumda, ahlak ve hukuk kuralları kaçınılmazdır. Ahlak ve hukukun sağlıklı koşullarda işleyebilmesi için dinin verilerine ihtiyaç vardır. Sosyal ilişkiler, yardımlaşma, dayanışma, adalet vb. her türlü sosyal etkinliğin temelinde din bulunmaktadır. Bu durumu İslam eğitimcilerinden Maverdi şöyle ifade eder: "İnsanlık, aralarında dostluk ve birlik sağlayacak bir dinden yoksun kalmamıştır"²⁴ Toplu halde yaşamının bir ihtiyaç olduğu insan hayatı, bu birlikteliği en iyi şekilde teşekkül ettirmelidir.

Bireyin, yavaş yavaş içerisinde doğduğu kültür için geçerli olan becerileri edinerek kendi bilincinde olan, bilgili bir kişi haline gelme sürecine sosyalleşme denir.²⁵ Bu süreç, hayat boyu devam eder ve kişiye birçok kazanım sağlar.

²⁰ Ayhan, agm., s.233.

²¹ Jackson, Robert, *Din Eğitimi; Yorunlayıcı Bir Yaklaşım*, (çev. Üzeyir Ok), Dem., İstanbul 2005, s. 202.

²² Başgil, age., s. 72.

²³ Jackson, age., s. 84.

²⁴ Maverdi, Muhammed, *Edebu'd-Din ve 'd-Dünya*, İstanbul 1998, s. 43.

²⁵ Giddens, Antony, *Sosyoloji*, (haz. Cemal Güzel), Ayraç Yay., Ankara 2005, s. 26.

Sağlıklı ve zamanında yapılan din eğitimi, sosyalleştirme aracı olarak değerlendirilebilir, kişinin kendisini tanımada rehberlik yapabilir.²⁶ Kendisinden ve çevresinden kopuk bir şekilde yaşayan, dış dünyaya duyarsız, insanların yetiştiği bir toplumda sosyal yardım ve dayanışma, birlik ruhu ve ortak bir millet bilincinden bahsedilemez. İnsan, küçük yaştan itibaren geleceğin toplumuna hazırlanmalıdır. Bunun sağlanması, erken yaşta verilecek din ve ahlak eğitimiyle mümkündür.

Çocukluk döneminde, sadece bedensel ve zihinsel açıdan değil, ahlaki açıdan da önemli gelişmeler gösterilmelidir. Bu dönemde kazanılan tutum ve davranışların etkisi, hayat boyu devam eder. O halde çocukluk dönemine gereken önem verilmelidir.²⁷ Bu dönemde verilecek din ve ahlak eğitimi, çocuğun kolayca benimseyebileceği sevgi esasına dayalı, hem beden hem de ruhuna hitap edecek ve onun düşünce evrenine zarar vermeyecek bir şekilde olmalıdır. Bu yaşlarda gelişecek olan sevgi, güven, bağlılık gibi duygular disipline edilerek, kişinin ve toplumun faydasına sunulmalıdır. Allah'a duyulan sevgi, O'na duyulan güven, O'na bağlılık ve O'nun elçilerini taklit, uygun formatlarda çocuğa sunulmalıdır.

3. Din Bireysel ve Toplumsal Ahlakı Güçlendirir

Genel anlamda ahlak, insanın diğer bütün varlık alanlarıyla ilgili eylemlerini düzenleyen temel yapının hem teorik hem de pratik anlamda düzenlenmesi ve sorumluluk, Allah sevgisi, kamu beklentisi vb. temellere dayanan ilişkiler ağının genel ismidir. Bu durumda ahlak, kişinin kendi dışındaki, Yaratıcı, insan, canlı ve cansız varlıklarla olan ilişkisinin doğal bir sonucudur.

Seyyid Şerif Cürcani, ahlakı "Düşünme ve taşınma olmaksızın insandan davranışların kolay bir şekilde çıktığı yerleşik durum"²⁸ olarak tanımlar. İslam ahlakçılarından Gazali de ahlak için aynı tarifi yapar.²⁹

O halde ahlak, bir insanın iyi ve güzel olan herhangi bir fiili zorlanmadan ve tamamen kendi isteği dâhilinde yaptığı, sonuçlarının da

²⁶ Ayhan, agm., s. 233-234.

²⁷ Köylü, Mustafa, "Çocukluk Dönemi Ahlak Gelişimi", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2003, 69-88, XII, s. 87.

²⁸ Cürcani, S.Şerif, *Tarifat*, Beyrut trs., s. 101.

²⁹ Gazali, Ebu Hamid, *İhya-u Ulumi'd-Din* (thk. Abdu'l-Muti' Emin Kalacı), Daru's-Sadr, Beyrut 2004, III, s. 65; İslam eğitiminin temel hedeflerinden biri iyi insan yetiştirmektir. Bu iyi insan aynı zamanda ahlaklı insandır. Bu insanın idrak ve düşüncesi gelişmiştir; bu sebeple varlıkları objektif olarak görür ve değerlendirir, onlarda -aslında olmayan- üstün nitelikler görmez, olaylardan doğru sonuçlar (ibret) çıkarır, fizik görünüşlerden metafizik sebeplere yükselebilir. Gerçek ve Mutlak varlıkta geçici varlıklara ait özelliklerin bulunmayacağını kabul eder. Menfi insanlardan farklı olduğu önemli özelliği, motivler alanında görülür. Bunun tabii sonucu olarak bu kimselerde toplum hayatı yapıcı ve verimli bir özellik arz eder; israf, cimrilik, hırsızlık, zina ve bütün faydasız işlerden kaçınır. Bkz., Parladır, Selahaddin, "Eğitim" Mad., *Asr-ı Saadette İslam* (ed. Akyüz, Vecdi), Beyan Yay., İstanbul 2006, III, s. 198.

yukarda saydığımız alanlarla olumlu ilişkiler sağladığı durum olarak anlaşılabilir. Sosyal anlamda bu temel değerden yoksun insanların bulunduğu bir toplumda, hiçbir ahlaki meziyetten bahsedilemez ve o toplumun insanları hiçbir ilerleme gösteremezler.

Nureddin Topçu İslam dünyasında bir ilerlemenin olmamasını temel anlamda buna bağlar ve şu değerlendirmelerde bulunur: Türlü sefaletlerle ihtirasların parça parça böldüğü hasta bir vücudu andıran İslam dünyası, en bedbaht devirlerinden birini yaşıyor ve her İslam memleketinde ruhlar birbirinden ayrılmış, birbirine saldırıyorlar. Her sene yüzbinlerce ziyaretçi ile dolan Kabe'nin etrafında ruh birliği ve beraberliği meydana gelemiyor. Bunun sebebi, ne iktisadi, ne siyasi, ne de esasında ilmi ve fikridir. Bu halin sebebi, İslamın temeli ve Kur'an'ın özü olan ahlakın kaybedilmesi olmasıdır.³⁰

Din, bireyde 'ahlak' ve 'vicdan' kavramlarının yerleşmesi için gerekli olan toplumsal yapıların en köklüsüdür.³¹ Din aynı zamanda ahlaki bir müessese olarak insanlara yön veren, en mükemmel kanunlar ve en sıkı nizamlardan daha kuvvetli bir şekilde kişiyi içten kuşatan, kucaklayan bir disiplindir. Dinin zayıflaması, ahlaki ve hukuki suçların artmasına, anarşizme yol açar. Çünkü din olmayınca ahlak için yaptırım gücü kalmaz.³² Ruhu, eğitime müsait bir şekilde yaratılan insan oğlu, bazı muharriklerin de etkisiyle ahlaki bir yapıya kavuşur. İmam Gazali insanın eğitime müsait bu durumunu balmumuna benzetir.³³ Uygun çevre koşullarıyla insanın her türlü telkine müsait olduğu düşünülürse, küçük yaştan itibaren kendisine sunulan eğitimle insan, her yönüyle toplumun mutlu bir üyesi olabilir.

İnsan temiz olarak doğar, onun kalbi ve zihni temiz bir levha gibidir. Üzerinde doğmadan önce yazılmış hiçbir kötü yazı, kara çizgi ve başkalarının günahının etkisi yoktur. İnsan, o boş ve temiz levhaya istediğini yazabilir.³⁴ Bu levha dini ve ahlaki temalarla bezenirse, kişisel ve sosyal anlamda aktif ve faydalı insanlar yetişecektir.

Din, insana ideal portreler sunarak iyi, güzel ve doğrunun sınırlarını çizer. Bu anlamda İslam dini, sevgi temelli bir yapıyla topluma iyi insan yetiştirir.³⁵ Bu ahlaki ilkelerin hayatta uygulanmasıyla, ideal bir toplum düzeyinin yakalanması kaçınılmazdır. Günümüz insanının ihtiyaç duyduğu şey, bilginin yanı sıra, elde edilen bilginin değerler sistemi içerisinde

³⁰ Topçu, Nureddin, *İslam ve İnsan*, Dergah Yay., İstanbul 1998, s. 13.

³¹ Bkz., Özcan Köknel, *Ailede ve Toplumda Ruh Sağlığı*, İstanbul 1981, s. 60; Ayhan, Halis, *Eğitime Giriş*, Damla Yay., İstanbul 1986, s. 60.

³² Tümer, agm., s. 317.

³³ Gazali, II, s. 134; *Kımya-u Saadet*, (çev. Ali Arslan), İstanbul, II, s. 481.

³⁴ Ayhan, *Din Eğitimi ve Öğretimi*, s. 54; Alman filozof Kant, ahlaklı insanlar yetiştirmeyi bütün sistemlerin bir hedefi olarak belirtmiş ve bu değerden yoksun bir şekilde yaşayan insanın tamamen başıboş olduğunu ifade etmiştir. Bkz., Kant, İmanuel, *Pedagoji Üzerine* (çev. M. Rahmi), İstanbul 2005, s. 22.

³⁵ Çam, Ömer, "Din, Dil, Kültür ve Eğitim", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 1994, I, s. 29.

içselleştirilerek hayata uygulanmasıdır. Dinin uygulama alanı da bunu sağlar.

Din, gerek zihniyet gerekse de psikolojik ve ahlaki yönden kendi içerisinde tutarlı, dengeli ve bütünleşmiş bir kişiliğin oluşmasında önemli bir etkiye sahiptir.³⁶ İman esaslarının ilki olan yüce bir yaratıcıya inanma, kişide bir iç kontrol sistemi oluşturur. Yüce bir varlığa olan inanç, kişiyi ümit ve korku arasında sabitlemektedir. "*Hak yoldan uzak sapıklardan, şaşkınlardan başka, kim Allah'ın rahmetinden ümit kesebilir?*"³⁷ ayetindeki gerçek, insanı sürekli olarak aktif halde tutmaktadır. Sürekli ümit içerisinde olan insan, davranışlarını da ona göre düzenleyecektir. Gayri ahlaki ve yanlış davranışlarda bulunmayı göze alamayacaktır. Din, bireysel ve toplumsal ahlakın inşasında, etkin bir rol oynamakta, onu desteklemekte ve toplumda ona bir işlerlik kazandırmaktadır.

4. Din Kişiyi Geleceğe Hazırlar

İnsanın bütün eylemlerinden sorumlu olduğu hissi ve başka bir âlemde bu eylemlerinden dolayı hesap vereceği inancı, onun hareket dünyasına yön vermektedir. "*Her nefis ölümü tadacaktır*"³⁸ ayetinde bahsedilen ölüm, bir yok oluş değil, yeniden başlangıçtır. İnsanoğlu yeniden dirilecek, iyi ve kötü eylemlerinin hesabını verecek, iyiliklere karşı mutlu bir hayata kavuşacak, kötülöklere karşı pişman olacağı bir muamelenin muhatabı olacaktır.

"*Ey rabbimiz! Bize dünyada ve ahirette iyilik ver, bizi cehennem azabından koru.*"³⁹ ayeti, insana dua etmenin adabını öğretmenin yanı sıra,⁴⁰ dünya ve ahiret mutluluğunun insan psikolojisi üzerindeki etkisini de yansıtmaktadır. Dünyadaki iyilikler, sağlık, afiyet, huzurlu bir ev ve eş, geniş bir rızık gibi mutluluk kaynaklarıdır. Ahiretteki iyilikler ise, büyük korkulardan güvende olmak, hesabın kolay geçmesi ve cennete girmedir.⁴¹ Kişinin hayatında yer edinen ve onun değerler sistemine kaynaklık eden din, kişiyi bahsedilen her iki alana yönelik olarak hazırlar ve onun mutluluğunu hedefler. Bu anlamda kişinin dünya ve ahirette mutluluğuna ulaşması, bir dinin ilk ve temel hedefidir. Bu, dünyada ideal bir hayat sayesinde, ahirete hazırlanmayı ve dünya kazanımlarını ahirette mutluluğa dönüştürmeyi hedefler.

³⁶ Sert, H. Emin, *Kur'an'da İnsan Tipleri ve Davranışları*, Biçe Yay., İstanbul 2004, s. 164.

³⁷ Hicr, 15/56.

³⁸ Âli İmran, 3/185.

³⁹ Bakara, 2/201.

⁴⁰ Bayraklı, *Tefsir*, II, s. 517.

⁴¹ Sabuñi M. Ali, *Safvetu't-Tefasir*, Dersaadet Yay., İstanbul trs., I, 130. İnsanın din sayesinde dünyada mutlu olması dolaylı bir şekilde gerçekleşir. Çünkü adaletin eşitlik prensibi en güzel ifadesini dinde bulmuştur. Dinin insan münasebetleri bakımından en çok önem verdiği şey adalettir. İnsan ilişkilerinde ilk gözetilecek şey adalet, ikincisi ise ihsandır. Bu adalet ilkesinden dolayı, insanların mutlu olması mümkündür. Bkz., Güngör, Erol, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, Ötüken Yay., İstanbul 2000, s. 115-116.

5. Din Kişinin Doğal Yapısını Korur

Din eğitiminin gayesi, insanların yaratılış kaynağı olan fitrat yasasını devam ettirmektir.⁴² Bu fitrata uymaları için de dinin esaslarını öğrenerek kendilerine arız olmuş kötülüklerden temizlenip dini, hikmetleriyle öğrenmeleri gerekir. Fıtrat iki türdür; birincisi kalp ile olan fitrattır ki bu, Allah'ı bilmek, sevmek ve O'nu başka her şeye tercih etmemektir. İkincisi, amel ile olan fitrattır ki bedeninin temizlenmesidir. Birinci fitrat, ruh ve kalbin temizlenmesi, ikincisi ise bedeninin temizlenmesidir. Bunlardan her biri diğerini destekler.⁴³ Böylece ruh ve beden alanında bütünleşmiş ideal insan modeli ortaya çıkmaktadır. Beden ihtiyaçlarını maddi gıdalarla karşılarken ruh, bu ihtiyaçlarını sevgi, bağlılık, saygı, dua ve ibadet ile karşılar. Bu bütünleşmenin sağlanmasıyla, kendisi ve çevresiyle barışık, üretken ve ahlaki insan modeli ortaya çıkmaktadır. Bu değişim, bir süreç olarak devam edecek ve suya atılan bir taşın çizdiği halkalar gibi, bütün topluma yansiyacaktır. Çünkü Kur'an, evrensel bir kural koymaktadır. "*Bir millet, sahip olduğu ilahi-insani değerleri, benliğini, kendisindeki yüksek hasletleri değiştirmedikçe, Allah o milleti değiştirmez.*"⁴⁴ Kişisel anlamda başlayan insani ve ahlaki değerler sistemi, bütün topluma yayılacak ve böylece sağlıklı bireylerin oluşturduğu sağlıklı bir toplum oluşacaktır.

"*İnsanlar bir tek ümmet idi.*"⁴⁵ ayeti de insanın ilk yaratılışta, inanç ve dosdoğru bir fitrat üzere olduğunu, daha sonra değişim ve ayrılıkların yaşandığını,⁴⁶ ifade etmektedir. Çünkü, dini tecrübe evrensel bir olaydır⁴⁷ ve insan doğuştan dindardır.⁴⁸

Din, insanların doğalarında hazır olarak getirdikleri bu değerlerin korunması ve geliştirilmesinde kilit bir rol oynamaktadır. İnsanı en güzel şekilde yaratan ve onu sayısız vasıflarla donatan Allah-u Teala, insanın bu vasıflarının muhafazası ve devamı için kurtuluş reçeteleri sunmuştur. İlahi kaynaklı olan insanın huzur ve mutluluk yolları da ilahi kaynaklıdır.

⁴² Mukaddes bir emanet olan fitrat, ilk yaratılış anında varlık türlerinin temel yapısını, karakterini ve dış tesirlerden uzak olan ilk durumunu belirlemektedir. Bu durum, kişinin ilâhî bir yaratılış ve yönelişle, ilâhî birliği ilk yaratıldığı anda beraberinde bulduğunun bir göstergesidir. Bkz., Hökelekli, Hayati, "*Fitrat*" mad., *DİA*, İstanbul 1996, XIII, s. 47; Sabuni, *Tefsir*, II, 478.

⁴³ Çamdibi, H. Mahmut, *Din Eğitiminde İnsan ve Hayat*, Çamlıca Yay., İstanbul 2003, s. 89-90.

⁴⁴ Rad, 13/11.

⁴⁵ Bakara, 2/213.

⁴⁶ Sabuni, *Tefsir*, I, 136.

⁴⁷ Güngör, Erol, *İslam Tasavvufunun Bugünkü Meseleleri*, Ötüken Yay., İstanbul 1983, s. 62.

⁴⁸ Bilgin, Beyza, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Gün Yay., Ankara 1998, s. 4.

6. Din Bir Yaşam Tarzıdır

Din, hayatın bütününe kapsayan bir yaşam tarzı, hayat biçimidir. İnsanı yaratılış anından itibaren ele alan, çocukluğu ve gençliğinden hayatının sonuna kadar, hatta ölümünden sonraki sonsuz hayatı da içerecek boyutta onunla bir ve beraber olan ayrılmaz bir parçadır. Din, insanın yaşam rehberi ve hayatını anlam boyutudur. Dolayısıyla bu süre içinde, insanın kendisini bilmesi, bütün canlı ve cansız varlıkları incelemesi ve rabbini tanınması, O'na ve insanlığa karşı sorumluluklarını yerine getirmesi için formal veya informal yollarla kendisine yapılan bütün etkiler, eğitim kavramı içinde mütalaa edilir ve bu faaliyetlerin her biri, dini bir anlam ve muhteva taşır.⁴⁹ Kısaca din, subjektif olarak bir insanın, varlığın prensibi ve gayesi olan Allah'a karşı akli, hissi ve bütün manevi kabiliyetleriyle bağlanması, sevgi ve itimat beslemesi ve tazimde bulunmasıdır. Objektif görünüşü ile bu subjektif duyguların ifadesi olarak, insanın yaptığı bütün hareket ve faaliyetlerin adıdır.⁵⁰

İnanç ve eylem birlikteliği düşünülünce, dinin hayat alanında uygulanması büyük bir önem kazanmaktadır. Kalpte yeşeren iman tohumunun mutlaka amel/uygulama meyvesiyle hayat bulması gerekir:

SONUÇ

Tarihin hiçbir döneminde, dini hayattan yoksun bir topluluğa rastlanılmamıştır. İnsan doğasının en tabii ve doğal ihtiyacı olan inanç ve onun tezahürü olan din, sağlıklı ve doğru bir şekilde algılanıp yaşandığında, gelişme ve ilerlemenin öncüsü olmuştur.

Din, bir iman meselesidir. İnsanın doğal yapısı itibarıyla buna meyilli bir şekilde yaratılması, varlığının özünde bu gücün potansiyel olarak saklı olduğunu göstermektedir. Bu aşamada insana düşen görev, bu hazineyi aydınlatmak, güç, potansiyel ve kuvve durumundan pratik, fiil ve davranış durumuna dönüştürmektir.

Bireyin sosyalleşmesi, ahlaki değerlerinin tesisi, tam olarak bilinmeyen bir geleceğe hazırlık ve insanı tanımaya imkân vermesi yönüyle din, hayatın tamamına yayılan bir yapı olarak kendisini hissettirir. Kişiyi dinden soyutlamak, maddi ve manevi bir bütünlük olan bu yapıyı tek bir alanda sınırlandırmak demektir. Bütün tecrübeler göstermektedir ki dini insan hayatından soyutlama faaliyetlerinin tamamı başarısızlıkia sonuçlanmış ve büyük felaketlere yol açmıştır.

Dinin insan hayatında doğru anlaşılıp uygulanması, onun eğitimini de beraberinde önemli kılmaktadır. Çünkü diğer bütün alanlarda olduğu gibi din

⁴⁹ Mevdudi, Ebu'l-A'la, *İslam ve Eğitim*, (çev. N. Ahmet Arsan), Hilal Yay., İstanbul 2001.

⁵⁰ Pazarlı, Osman, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Genel Metodlar*, İrfan Yay., İstanbul trs., s. 4

konusunda da yanlış yollara yönelme ve insan doğasıyla bağdaşmayan inanç ve davranışlara meyiletme muhtemeldir. Bu nedenle insanın dini hayatının huzur ve mutluluğun kaynağı olması, onun eğitimin de sağlıklı temellerde yapılmasını gerektirir. O haldе insanı her iki varlık alanında mutlu kılacak din, bu amacı gözetleyecek ve bunu kendisine hedef olarak belirleyecek din eğitimi ile mümkündür.

KAYNAKÇA

- Akseki, Ahmet Hamdi, *İslam Dini*, Ankara 1963.
- Ayhan, Halis, *Din Eğitimi ve Öğretimi*, İfav. Yay., İstanbul 1997.
- ..... "Din Eğitimi ve Öğretimi; 21. yy.'dan Beklentiler", *21. yy.'da Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi*, Dem Yay., İstanbul 2004.
- ..... *Eğitime Giriş*, Damla Yay., İstanbul 1986.
- Başgil, Ali Fuad, *Din ve Laiklik*, Yağmur Yay., İstanbul 1991.
- Bayraklı, Bayraktar, *Kur'an Tefsiri*, Bayraklı Yay., İstanbul 2003.
- ..... *Mukayeseli Eğitim Felsefesi Sistemleri*, İfav. Yay., İstanbul 1999.
- Bilgin, Beyza, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Gün Yay., Ankara 1998.
- Cramer, J.F. ve G. S. Browne, *Çağdaş Eğitim*, (çev. Ferhan Oğuzkan), İstanbul 1974.
- Cüceloğlu, Doğan, *Mış Gibi Yaşamlar*, Remzi Yay., İstanbul 2005.
- Çam, Ömer, "Din, Dil, Kültür ve Eğitim", *Din Eğitimi Dergisi*, İstanbul 1994.
- Çamdibi, H. Mahmut, *Din Eğitiminde İnsan ve Hayat*, Çamlıca Yay., İstanbul 2003.
- Nur Doğan, Muhammed, "Din Eğitimi ve Öğretiminin Vazgeçilmezliği". *Türk Milli Eğitim Sisteminde Din Eğitimi ve Öğretimi Sempozyumu. Yarınlar İçin Düşünce Platformu*, Ankara 2-3 Mart 2005.
- Gazali, Ebu Hamid, *İhya-ü Ulumi'd-Din*, İstanbul 1321.
- ..... *Kimya-u Saadet*, (çev. Ali Arslan), İstanbul.
- Giddens, Antony, *Sosyoloji*, (haz. Cemal Güzel), Ayraç Yay., Ankara 2005.
- Güngör, Erol, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, Ötüken Yay., İstanbul 2000
- ..... *İslam Tasavvufunun Bugünkü Meseleleri*, Ötüken Yay., İstanbul 1983.
- Hökelekli, Hayati, "Fitrat" mad., *DİA*, İstanbul 1996, XIII.
- Jackson, Robert, *Din Eğitimi; Yorumlayıcı Bir Yaklaşım*, (çev.Üzeyir Ok), Dem., İstanbul 2005.
- Kanad, H. Fikret, *Pedagoji Tarihi*, Meb. Yay., İstanbul 1948.
- Kant, Imanuel, *Pedagoji Üzerine* (çev. M. Rahmi), İstanbul 2005.
- Köknel, Özcan, *Ailede ve Toplumda Ruh Sağlığı*, İstanbul 1981.
- Köylü, Mustafa, "Çocukluk Dönemi Ahlak Gelişimi", *Din Eğitimi Dergisi*, İstanbul 2003.
- Maverdi, Muhammed, *Edebu'd-Din ve 'd-Dünya*, (çev. Ali Akın), Çelik Yay., İstanbul 1998.

- Mehmedoğlu, Yurdagül, *Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci ve Din Eğitimi*, Rağbet, İstanbul 2001.
- Mevdudî, Ebu'l-A'la, *İslam ve Eğitim*, (çev. N. Ahmet Arsan), Hilal Yay., İstanbul 2001.
- Parladır, Selahaddin, "Eğitim" Mad., *Asr-ı Saadette İslam* (ed. Akyüz, Vecdi), Beyan Yay., İstanbul 2006
- Pazarlı, Osman, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Genel Metodlar*, İrfan Yay., İstanbul.
- Sabuni, M. Ali, *Safvetu't-Tefasir*, Dersaadet Yay., İstanbul tıs.
- Sert, H. Emin, *Kur'an'da İnsan Tipleri ve Davranışları*, Bilge Yay., İstanbul 2004.
- Topçu, Nureddin, *İslam ve İnsan*, Dergah Yay., İstanbul 1998.
- Tosun, Cemal, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegama Yay., Ankara 2005
- Turan, Osman, *Selçuklular ve İslamiyet*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1998.
- Tümer, Günay, "Din" Mad., *DİA*, İstanbul 1994, IX.
- Ülken, Hilmi Ziya, *Eğitim Felsefesi*, Ülken Yay., İstanbul 2001.
- Yazır, M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, (Sad. İsmail Karaçam ve diğ.) Azim Yay., İstanbul.
- Yörüköđlü, Atalay, *Çocuk Ruh Sağlığı-Çocuğun Kişilik Gelişimi Eğitimi ve Ruhsal Sorunları*, Özgür Yay., İstanbul 2004.